

تحلیل انتقادی گفتمان برنامه تلویزیونی نود (۹۰) در باب خشونت فوتبال

دکتر سیدمحمد مهدیزاده*، مسعود تقی‌آبادی✉

چکیده

مقاله حاضر با هدف گفتمان‌کاوی مفهوم خشونت در برنامه نود و درک عملکرد این برنامه در نقد خشونت و بازتولید گفتمان نقد در مسائل فوتبال کشور صورت گرفته و با استفاده از روش تحلیل انتقادی گفتمان و تلفیق رویکردهای لاکلا و موفه با فرکلاف و ون‌دایک، با روش نمونه‌گیری هدفمند، به تحلیل سه برنامه با موضوع خشونت پرداخته شده است تا ضمن شناخت نظام گفتمانی این برنامه، دال‌های مرکزی، وقته‌ها و همچنین اپیژودهای معنایی آن مشخص گردد. بر این اساس، نتایج پژوهش حاکی از آن است که سوءمدیریت، بی‌هنجاری اخلاقی، فقر فرهنگی و نبود مشارکت مردمی، دال‌های مرکزی گفتمان‌های مختلف این برنامه هستند. علاوه بر این، تنها نشانه تثبیت شده و انسداد یافته گفتمان‌ها نیز، «فرهنگ» است. افراط، بی‌قانونی، دخالت مردم، نبود مسئولیت رسانه‌ای، نتیجه‌گرایی، قانون‌گریزی، نبود آموزش، زیرساخت نامطلوب، تبعیض، عمل‌گرا نبودن و اهمیت ندادن به مردم به‌عنوان وقته‌های گفتمانی مشارکت‌کنندگان در نظر گرفته شده‌اند که در یک زنجیره هم‌ارزی، گفتمان‌های مدنظر آنان و نظام گفتمانی برنامه را شکل می‌دهند. در نهایت بوروکراسی ضعیف، روشن نبودن دلایل، بی‌توجهی به مردم و جان‌آنها، سهل‌انگاشتن اتفاق، نبود برخورد جدی و نگاه تک‌عاملی نیز وقته‌های گفتمانی عادل فردوسی‌پور بوده‌اند. علاوه بر این در باب خشونت نمادین، این برنامه در همان حال که به نقد خشونت و تبعیض علیه زنان و گفتمان مردانه مسلط می‌پردازد، ناخواسته به صورت ضدگفتمانی عمل می‌کند و به دلیل استفاده از واژه «فوتبال بانوان» خود نیز به ابزاری برای بازتولید سلطه مردانه در فوتبال تبدیل می‌شود.

کلید واژه‌ها: تحلیل انتقادی گفتمان، برنامه نود، نقد، فوتبال، خشونت

* دکترای علوم ارتباطات، دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی، تهران

✉ نویسنده مسئول: دانشجوی دکترای علوم ارتباطات، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران

Email: masoud.taghiabadi@gmail.com

پذیرش نهایی: ۹۸/۴/۱۱

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۱/۲۰

DOI: 10.22082/CR.2020.103674.1786

مقدمه

فوتبال یک صنعت سرگرمی جهان‌شمول است. در دنیایی که گفتمان سرگرمی، سراسر جهان را درنوردیده و فرهنگ توده متأثر از آن، کمیت و مصرف را جایگزین کیفیت کرده، فوتبال فراگیرترین سرگرمی جهان است (مؤذنی، ۱۳۹۱: ۴۸)؛ اما این ورزش دیگر بنابر باورهای ویکتوریایی، تنها وسیله‌ای برای گذران اوقات فراغت و سرگرمی اشرافی نیست و در کنار آن، کارکردهای دیگری نیز پیدا کرده که ورای سرگرمی است. یکی از معایبی که گریبان ورزش‌های رقابتی از جمله فوتبال را گرفته و اسب تروای آن قلمداد می‌شود، وجود خشونت‌های مختلف در حوزه‌های خرد و کلان ورزش است که به دلیل اهمیت نتیجه‌گرایی و تفوق عقلانیت ابزاری، نقدهای مختلفی را معطوف خود کرده است. در واقع در فوتبال، خشونت نقش مهمی دارد، به نحوی که آسابرگر آن را خشونتی کنترل شده می‌داند که دو تمایل متناقض ما را ارضا می‌کند، تمایل دست به خشونت زدن و در عین حال، حفظ کنترل و صیانت ذات (آسابرگر، ترجمه اجلالی، ۱۳۷۹: ۱۸۹). نوربرت الیاس^۱ نیز به وجود خشونت در بازی‌ها و رقابت‌های باستانی و کنونی باور دارد و بوردیو^۲ (۱۹۸۰) اشکال مختلف خشونت را که در رویدادهای ورزشی رقابتی (خشونت فیزیکی، خشونت کلامی، خشونت روان‌شناختی و تقلب) دیده می‌شود، نشان می‌دهد (گورشتاین^۳، ۲۰۱۸: ۱۰۱). به زعم نظریه‌پردازان پرخاشگری ذاتی، ورزش در خدمت اهداف والایشگرانه است و به افراد اجازه می‌دهد تا خشم فروخورده خود را در یک حرفه بدون خطر دنبال کنند. برای مثال، بریل ورزش را «والایش سودمند غرایز رقابتی می‌داند که در صورت ارضا نشدن، به طرزی فاجعه‌آمیز مجال بروز می‌یابند» (بریل^۴، ۱۹۶۳: ۹۷).

روشن است که خشونت جزء جدایی‌ناپذیر فوتبال است و در واقع دغدغه اصلی، یافتن راهی برای کاهش رویدادهای خشونت‌آمیز، این پدیده است. به این ترتیب،

1. Norbert Elias

2. Bourdieu

3. Guerstein

4. Brill

تحلیل انتقادی گفتمان برنامه تلویزیونی نود (۹۰) در باب خشونت فوتبال ❖ ۱۴۱

رسانه‌ها می‌توانند با به تصویر کشیدن ابعاد منفی خشونت و با تفسیر و تحلیل دلایل بروز و رشد آن، ضمن گوشزد پیامدهای مخرب این پدیده در جامعه و ورزش، به نقد عملکرد صاحبان امر و فرهنگ‌سازی در ورزشگاه‌ها بپردازند. در این میان، تلویزیون به‌عنوان یک رسانه جریان اصلی، از نقش بسزایی در فرهنگ‌سازی برخوردار است و در کنار بحث سرگرمی، در بسیاری از جنبه‌های فعالیت‌های فردی و اجتماعی، در قالب آموزش، اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی از مسائل مهم، دخالت و نقش مؤثر دارد. یکی از شیوه‌های اصلی پیشرفت و رشد مخاطبان در حوزه آموزش و اطلاع‌رسانی که از کارکردهای مهم تلویزیون به شمار می‌رود، پرداختن به حوزه نقد است. از طریق تلویزیون و با توجه به ماهیت محتوایی و ابزاری آن می‌توان به مقوله نقد بیشتر پرداخت اما در این زمینه، تلویزیون و متولیان آن نیازمند دانش، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری هستند. حضور بحث نقد در جهت آموزش و توسعه، در انحصار یک حوزه نیست بلکه تمام حوزه‌ها از این نظر، نیاز به نقد شدن دارند و ورزش و فوتبال نیز از این قاعده مستثنا نیستند. با این اوصاف، برنامه نود، از اولین برنامه‌های ورزشی تخصصی است که به بررسی حاشیه‌های خوب و بد فوتبال در کشور می‌پردازد.

در طول سال‌های گذشته، این برنامه به دلیل حضور فعال در عرصه فوتبال کشور، قدرت و محبوبیت زیادی کسب کرده است. حضور و فعالیت مفید در یک میدان، باعث اصلی کسب منزلت و قدرت نمادین می‌شود. همان‌گونه که بورديو می‌گوید «میدان» مانند یک بازی است و عادل فردوسی‌پور نیز به‌واسطه بازی‌های رسانه‌ای مختلفی که در قالب برنامه خود اجرا کرده، توانسته است حضوری همه‌جانبه در فوتبال کشور داشته باشد. برنامه نود به‌مثابه متنی که متبلورکننده موضوعات مطرح در فوتبال است، به‌واسطه ویژگی‌های ساختاری، محتوایی و زبانی مجری خود توانسته است در طول ۲۰ سالی که در میدان ورزش کشور جریان داشته، این جایگاه را به دست آورد که به‌عنوان برنامه‌ای گفتمان‌ساز و منتقد تلقی شود. در واقع متن، هویت محتوایی و معنایی خود را که در جهت هدفی خاص و منسجم شکل گرفته، مدیون گفتمان است و به این

ترتیب متن، گونه‌ای دالی و گفتمان، گونه‌ای مدلولی است؛ به عبارت بهتر، می‌توان گفت که متن زابیده گفتمان است (شعیری، ۱۳۸۹: ۴۵). به همین دلیل نیز هر متنی که در قالب برنامه نود تولید می‌شود بر مبنای گفتمان اصلی این برنامه (نقد) است. به فراخور پژوهش پیش‌رو، در اینجا برنامه «نود» به مثابه یک گفتمان و رویداد ارتباطی^۱ در نظر گرفته شده است که در آن، هر برنامه جنبه‌های مختلف یک رویداد ارتباطی را اجرا می‌کند. مصاحبه‌ها، کلیپ‌های پخش شده در برنامه و گفت‌وگوها، جزء رویدادهای ارتباطی ویژه در این برنامه‌اند؛ اما دو نوع بسیار مهم از رویدادهای ارتباطی در این برنامه که به صورت مکرر و به ویژه در برنامه‌های جنجالی به چشم می‌خورد، رویداد گفتاری^۲ و گفتمان مناظره‌ای است. رویداد گفتاری، نوعی تعامل اجتماعی محسوب می‌شود که در آن، زبان دارای نقشی عمده است. هرچند که در اغلب فعالیت‌های انسانی، گفتار یا زبان به کار می‌رود، فقط در تعدادی از آنها گفتار و یا قوانین تعامل زبانی تعیین‌کننده تعامل به حساب می‌آیند. در یک محاکمه، سخنرانی، دفاع از پایان‌نامه دانشگاهی، مصاحبه و یا مکالمه تلفنی، نقش زبان و گفتار ضروری است و بدون وجود آن، رویداد یا تعامل موجودیت ندارد (فیگورثا^۳، ۱۹۹۴: ۶۷)؛ اما مناظره به مثابه رویدادی زبانی و گفتمانی، هم از نظر مقاصد یا اهداف و هم از نظر مخاطب، ساختارها و سازوکارهای زبانی - گفتمانی، رویدادی پیچیده است (انصاری، ۱۳۸۴). در واقع برنامه نود به عنوان برنامه‌ای دغدغه‌مند، سعی در زدودن رویه‌های تاریک فوتبال و به نوعی، نقد تمام مناسبات و اتفاقات ناگوار آن دارد. به همین دلیل، در پژوهش حاضر برآنیم که نحوه این نقد کردن را در باب یکی از حوزه‌های مسئله‌آفرین، یعنی خشونت کندوکاو کنیم و دریابیم که برنامه نود، چگونه فرایند نقد را عملی و گفتمان آن را صورت‌بندی می‌کند. به همین دلیل نیز هدف از پژوهش، شناخت نظام گفتمانی برنامه نود و شکل‌گیری گفتمان نقد در قبال موضوع خشونت در این برنامه نود است. ضرورت و اهمیت پرداختن به چنین مطالعاتی، کمک به غنای کیفی و کمی ادبیات مطالعات

1. communicative event

2. speech event

3. Figueroa

تحلیل انتقادی گفتمان برنامه تلویزیونی نود (۹۰) در باب خشونت فوتبال ❖ ۱۴۳

انتقادی در حوزه ارتباطات، به‌ویژه در حوزه ورزش و رسانه است؛ در واقع چگونگی شکل‌گیری یک گفتمان در یک برنامه ورزشی می‌تواند نمونه‌ای خوب برای تحلیل انتقادی گفتمان در حوزه ورزش رسانه‌ای باشد. ضرورت کاربردی پژوهش نیز کمک به سازندگان برنامه‌های با هدف شناخت یک برنامه منتقد و توسعه بخش ورزش به همراه نقاط ضعف و قوت آن و همچنین آشنایی با سازوکارهای نقد به‌ویژه در باب خشونت است.

اما پرسش‌هایی که این پژوهش سعی در پاسخ به آنها داشته عبارت‌اند از اینکه برنامه نود چگونه به نقد مباحث فوتبال کشور می‌پردازد و چگونه به تولید و بازتولید گفتمان نقد (خشونت) در سپهر فوتبالی کشور مبادرت می‌ورزد؟ مفصل‌بندی گفتمانی مدنظر عادل فردوسی‌پور در این برنامه در قبال خشونت چگونه است و دال‌های مطرح شده از جانب هریک از فاعلان شرکت‌کننده در این برنامه کدام‌اند؟ نحوه فرموله شدن گفتمان‌ها (نظام گفتمانی) در هر برنامه به چه صورت است و کدام اپیزودهای معنایی برجسته می‌شوند یا به بیان فرکلاف، ارزش‌های تجربی متن کدام‌اند؟

پیشینه پژوهش

صفی‌پور (۱۳۹۳) در بررسی خود با عنوان «اخلاق رسانه‌ای در برنامه نود» نشان داد که این برنامه با وجود اهتمام به شاخص‌هایی چون مسئولیت اجتماعی رسانه‌ها، احترام به منافع عمومی، محو جنگ و سایر مصائب فراروی بشر و یا احترام به ارزش‌های جهانی و متنوع فرهنگ‌ها، در مباحث اخلاقی مهم رسانه؛ همچون احترام به حریم خصوصی و حیثیت انسانی، رعایت آداب صحیح گفت‌وگو در مصاحبه‌ها و نیز شرافت حرفه‌ای خبرنگار، عملکرد چندان مناسبی ندارد.

ابراهیم‌پور (۱۳۸۸) در مطالعه خود با عنوان «مقایسه میزان دستیابی برنامه ورزشی نود به اهداف برنامه از دیدگاه کارشناسان و داوران فوتبال» نشان داد که برنامه نود، به ترتیب، به هدف‌های سرگرمی، افزایش آگاهی مخاطبان، نظارت بر لیگ فوتبال، حرفه‌ای کردن فوتبال و در آخر ارتقای فرهنگی، بالاترین میزان دستیابی را داشته است.

قاسمی و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل محتوای برنامه تلویزیونی ورزشی نود» به این نتیجه رسیده‌اند که رویکرد برنامه بیشتر پیرامون موضوعات مدیریتی بوده و نسبت به مدیران و کادر فنی تیم‌ها، منتقدانه، نسبت به بازیکنان منفعلانه و نسبت به داوران، محتاطانه بوده است.

چگینی (۱۳۸۸) نیز در رساله خود با عنوان «بررسی تأثیر برنامه تلویزیونی نود بر جامعه فوتبال کشور از دیدگاه کارشناسان فوتبال و تماشاگران حرفه‌ای» تأثیرات این برنامه را بررسی کرده است. بررسی شاخص‌های مختلفی چون ارتقای دانش فوتبال، پایبندی به قانون و مقررات، ترویج ارزش‌های فرهنگی، ایجاد همدلی و انسجام اجتماعی، بهبود رفتار و کردار اعضای جامعه فوتبال، ایجاد فضای مناسب برای تعامل و مناظره، رونق اقتصادی جامعه فوتبال، بهبود امکانات ورزشی و... نشان داده است که در میان ابعاد چهارگانه مذکور، تأثیر فرهنگی برنامه نود بر جامعه فوتبال کشور بسیار قابل توجه بوده است.

بویوکانتارسی‌اوغلو^۱ (۱۹۹۹) به بررسی گزارش انتقادی روزنامه «ملیت» پس از مسابقه فوتبال بین ترکیه و مولداوی در سال ۱۹۹۹ پرداخت. وی رویکرد مطالعه انتقادی گفتمان و دیدگاه روان‌شناسی اجتماعی را برای ایجاد یک چارچوب ایدئولوژیک در متن و نشان دادن عملکردهای ایدئولوژی در گفتمان اتخاذ کرد و انتخاب عمده‌های واژگانی، نحوی و معنایی را در گفتمان فوتبال نشان داد. دلیمآ^۲ (۲۰۰۵) نیز در پژوهشی با تحلیل جملات استخراج شده متن به بررسی ویژگی‌های منسجم یک گزارش پس از بازی در یورو (۲۰۰۴) بین انگلستان و اسلواکی پرداخت.

مهلر^۳ نیز (۲۰۰۶) با روش تحلیل گفتمان پوشش فوتبال از مرحله مقدماتی جام جهانی را در روزنامه‌های منتخب غنا و ساحل عاج بررسی کرد. پژوهش وی نشان داد؛ گفتمان در پوشش فوتبال که به مسائل سیاسی اشاره دارد، حقیقت غالب و منازعه‌انگیزی را بازتاب می‌دهد که به روابط قدرت و منازعات سیاسی در یک جامعه معین مرتبط است.

---

1. Buyukkantarcioglu

2. Dellema

3. Mehler

مطالعاتی که در قبال ورزش، فوتبال و رسانه‌ها صورت پذیرفته است، از دو جنبه می‌تواند به تقویت مفاهیم مدنظر مقاله‌هایی از این دست کمک کند: نخست، از بعد قلمرو پژوهش و سپس کندوکاو در مسائل کمتر دیده شده در این حوزه (همچون مطالعه پیش‌رو که از بعد تحلیل گفتمان، به ساخت زبان و رسانه وارد شده و سعی در کشف تمهیدات گفتمانی این برنامه دارد) و همچنین، استفاده از روش تحلیل گفتمان در قبال فوتبال و رسانه که می‌تواند دستمایه‌ای برای پژوهش‌های گفتمانی باشد و ساخت‌های زبانی را در خلق معنا و گفتمان مشخص سازد.

چارچوب نظری پژوهش

نظریه گفتمان: گفتمان عبارت از «ابزار ساخت اجتماعی واقعیت» است. از دیدگاه لاکلاو^۱ و موفه^۲، گفتمان جهان اجتماعی را در قالب معنا می‌سازد. این ساختن از طریق زبان که ماهیتی بی‌ثبات دارد انجام می‌شود. زبان، هم در ایجاد واقعیت و هم در بازنمایی آن نقش اساسی دارد؛ بنابراین نسبت دادن معنا به پدیده‌ها در چارچوب گفتمان‌ها موجب برساختن و تغییر جهان می‌شود. یورگنسن هدف نظریه گفتمان را فهم امر اجتماعی به مثابه برساختی اجتماعی می‌داند (مهدیزاده، ۱۳۹۴: ۱۱۰). گفتمان‌ها یا نظام‌های معانی خاص، اشکال خاص از کردارها، هویت‌ها و فعالیت‌ها را ممکن می‌سازند. گفتمان‌ها به واسطه برخورد نیروها، عملکرد قدرت و سلطه تولید می‌شوند و تغییر می‌یابند. از این دیدگاه، معنای پدیده‌های اجتماعی و سیاسی در چارچوب گفتمان‌ها ساخته می‌شود (فرقانی، ۱۳۸۲: ۶۲). از دیدگاه لاکلاو و موفه گفتمان‌ها تصور ما را از حقیقت و جهان شکل می‌دهند و تغییر در گفتمان‌ها، تغییر در جهان اجتماعی را به همراه خواهد داشت. آنها معتقدند هر گفتمان بخش‌هایی از حوزه اجتماع را در سیطره خود گرفته و با در اختیار گرفتن سوژه‌ها، به گفتارها و رفتارهای فردی و اجتماعی آنها شکل می‌دهد (مک‌دانل،

---

1. Laclau

2. Mouffe

ترجمه نوذری، ۱۳۸۰: ۳۳). ون‌دایک^۱ معتقد است که مطالعه گفتمان به مثابه کنش ممکن است رویکرد وسیع‌تری در پیش گیرد تا کارکردهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی گفتمان را در چارچوب نهادها، گروه‌ها یا به‌طور کلی جامعه و فرهنگ به نمایش بگذارد (ترجمه ایزدی و همکاران، ۱۳۸۲: ۸۶).

مفهوم نقد: نقد^۲، به معنای سره کردن و نیز ظاهر ساختن عیوب و یا محاسن کلام است. نقد یعنی؛ ارزیابی، بررسی، شناسایی نمودن، زیور و کردن، عیب‌ها را نمایاندن است. نقد به معنای ارزیابی و وارسی اندیشه است لذا جای دارد که ناقد، نقاط قوت اندیشه را نیز بیان کند (اعظمی چهار برج، ۱۳۹۱). نقد زمانی خردمندانه تلقی می‌شود که تمام جنبه‌های موضوع مورد تحلیل را با دقت بیازماید و در فرایند نقد محاسن، معایب و اهمیت آن مورد موشکافی و قضاوت قرار گیرد (همان: ۳). در فضای ورزش و فوتبال، نحوه نقد مسائل ورزشی از جانب رسانه‌ها این‌گونه است که چون ورزش مدرن، پیوند ایدئولوژیک با ساختار سیاسی جمهوری اسلامی ندارد، نقد مسائل ورزشی کمتر متوجه ساختار سیاسی قدرت می‌شود و رسانه‌ها می‌توانند مدیران، مربیان، ورزشکاران و تمامی نهادها و کارگزاران نهاد ورزش را نقادانه مخاطب قرار دهند. در عین حال، این کار فرصت مناسبی است تا حکومت، تصویر دموکراتیک‌تری از خود در رسانه‌ها ارائه کند. از این‌رو، نقدهای رسانه‌ای، تنها در زمینه کارشناسی مسابقات و چگونگی عملکرد مربیان و ورزشکاران می‌توانند حداکثر کارایی و توان خود را ابراز کنند و در زمینه مسائل کلان مدیریت ورزش، همانند سایر عرصه‌های مدیریتی، کم‌وبیش با همان محدودیت‌های سیاسی روبه‌رو هستند (فاضلی، ۱۳۸۵: ۱۰۲).

خشونت: خشونت رفتاری صدمه‌زننده است که هیچ ارتباط مستقیمی با اهداف رقابتی ورزش ندارد و به این ترتیب، به مواردی از پرخاشگری غیر قابل کنترل در خارج از قوانین ورزش، به‌جای رفتار بسیار رقابتی در مرزهای قاعده، اشاره دارد (تری^۳ و جکسون^۴، ۱۹۵۸: ۲۷). در عرصه فعالیت‌های ورزشی، سه سطح برای تحلیل خشونت و پرخاشگری وجود دارد:

1. van Dijk
2. Critic
3. Terry
4. Jackson

تحلیل انتقادی گفتمان برنامه تلویزیونی نود (۹۰) در باب خشونت فوتبال ❖ ۱۴۷

۱) خشونت و پرخاشگری ورزشکاران در مسابقات و رقابت‌های ورزشی
۲) خشونت و پرخاشگری تماشاچیان و طرفداران گروه‌های ورزشی علیه ورزشکاران
۳) خشونت و پرخاشگری تماشاچیان رویدادهای ورزشی که در قالب هواداری از تیم‌های ورزشی گاه علیه یکدیگر و گاه در برخورد با اموال و دارایی‌های عمومی اعمال می‌شود (عبدلی، ۱۳۸۴: ۱۰۲).

پرخاشگری را می‌توان به نگرش‌هایی ناراحت‌کننده تعبیر کرد که فرد به خود یا دیگران نشان می‌دهد؛ همچنین می‌توان آن را یک روش جایگزین برای رفتارهایی دانست که به منظور محافظت در برابر خود از خطرات بروز می‌یابد (نیر^۱، ۲۰۱۴: ۳). در تعریف خشونت و تمایز آن از پرخاشگری به اعتقاد تننباوم^۲ و سینگر^۳ (۱۹۹۷) خشونت نوعی تحمیل و تخریب فیزیکی و نوعی اعمال پرخاشگرانه سخت محسوب می‌شود. خشونت جزئی و سازه فیزیکی شده پرخاشگری است (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۸).

وندالیسم و اوباشگری: اوباشگری فوتبال که در برخی موارد به‌عنوان «بیماری بریتانیایی»^۴ از آن یاد می‌شود، سال‌ها از مهم‌ترین عوامل نگرانی در جهان (آلمان، هلند، ایتالیا، بلژیک و انگلستان) بوده است (زوربا^۵ و همکاران، ۲۰۱۷: ۳). رفتاری را وندالیسم می‌خوانند که ضمن دارا بودن جنبه‌های خشونت و تخریب، ویژگی‌های زیر را نیز داشته باشد: الف) صدمه به آنچه متعلق به دیگران است، نه شخص تخریبگر؛ ب) صدمه به اموال عمومی و مردم و ج) در کل هر خسارتی که فرد خسارت‌زننده باید آن را جبران کند و مسئولیت خسارت وارد شده بر عهده اوست (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۸: ۴۰-۳۹). پیرسون^۶ (۲۰۰۶) اوباشگری فوتبال را اغلب، اغتشاشاتی می‌داند که هواداران فوتبال ایجاد می‌کنند. شواهد نشان می‌دهد که اکثر قریب به اتفاق برخوردهای خشونت‌آمیز و پرخاشجویانه تماشاگران فوتبال، متأثر از جریان‌های اجتماعی است و با توجه به متفاوت بودن خاستگاه جریان‌های اجتماعی خشونت‌آمیز و پرخاشجویانه در جوامع

1. Nair

2. Tenenbaum

3. Singer

4. British Disease

5. Zorba

6. person

مختلف، ریشه خشونت‌های طرفداران فوتبال هم در کشورهای مختلف با یکدیگر متفاوت است (خادمی، ۱۳۸۷: ۵۵).

خشونت نمادین^۱: خشونت نمادین به‌زعم بوردیو، نوعی از خشونت است که با همدستی ضمنی کسانی که این خشونت بر آنها اعمال می‌شود و نیز کسانی که آن را اعمال می‌کنند، انجام می‌شود؛ زیرا هر دو گروه نسبت به اعمال آن، آگاهی ندارند (ترجمه فکوهی، ۱۳۸۷: ۲۵). خشونت نمادین نشان‌دهنده محرومیت اجتماعی گروه‌های خاصی از جامعه (به‌خصوص زنان و اقلیت‌های نژادی) از شرکت در بعضی ورزش‌هاست. خشونت نمادین موجب می‌شود که زنان یا نژادهای آسیایی باور کنند به ورزش تعلق ندارند و ورزشکاران طبیعی نیستند یا تحمل فشارهای جمعی و روحی را ندارند (جیولیونوتی، ترجمه توسلی، ۱۳۹۱: ۲۴۰). خشونت و قدرت نمادین فوتبال، در این زمینه به شکلی است که به‌صورت جادویی اعمال می‌شود؛ یعنی هواداران و تماشاگران فوتبال، بدون هرگونه اجبار فیزیکی، تحت تأثیر پدیده‌ای قرار می‌گیرند که می‌تواند آنان را جذب کند و خشونت درونی‌شان را به شکلی نمادین و کم‌خطر آشکار سازد (شجیع، ۱۳۹۲: ۷۲). بنابر نظریه بوردیو، خشونت‌های درونی شده افراد و نیاز به تولید نمادین آن در جامعه‌ای که خشونت به میزان قابل توجهی منع می‌شود و مورد کنترل قرار می‌گیرد، یکی از دلایل گرایش اختیاری و آزادانه افراد به فوتبال محسوب می‌شود؛ به‌عبارت دیگر، مردانه بودن فوتبال و سلطه ظریف مردان بر آن، به‌نوعی نشان‌دهنده همین خشونت و سلطه نمادین است. به‌طور کلی، در جامعه دارای مشکل، فوتبال تنها راه گریز از مشکلات نیست، بلکه میدانی برای مبارزه و کشمکش‌های اجتماعی نیز به‌حساب می‌آید (شجیع، ۱۳۹۲: ۷۲).

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با روش کیفی و رویکرد تحلیل انتقادی گفتمان صورت گرفته است.

---

1. symbolic violence

تحلیل انتقادی گفتمان برنامه تلویزیونی نود (۹۰) در باب خشونت فوتبال ❖ ۱۴۹

تحلیل گفتمان، هم صورت خاصی از کاربرد زبان است و هم صورت خاصی از تعامل اجتماعی؛ از همین رو، تحلیل گفتمان، پدیده‌های فراتر از جملات را مدنظر قرار می‌دهد. تحلیل گفتمان می‌کوشد، گفتمان‌های متفاوتی را از درون‌متن استخراج کند؛ متن و حوزه‌های معنایی آن را که در ارتباط با سایر زمینه‌های اجتماعی هستند، مورد مطالعه قرار می‌دهد. در پژوهش حاضر سعی شده است که از تحلیل انتقادی گفتمان برای تبیین موضوع استفاده شود. نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی به‌طور معمول، صورت هدفمند انتخاب می‌شود. در نمونه‌گیری هدفمند، پژوهشگر واحدهای نمونه‌گیری را به‌صورت ذهنی و با هدف قبلی انتخاب می‌کند و این ذهنیت و هدف داور است که احتمال انتخاب یک واحد نمونه‌گیری را برای نمونه معین می‌کند. بر این اساس، تعداد سه برنامه با درون‌مایه خشونت، به‌عنوان حجم نمونه این پژوهش انتخاب شد. این سه برنامه با مشاهده برنامه‌هایی انتخاب شدند که موضوع اصلی آنها عبارت‌اند از:

جدول ۱. موضوع برنامه‌ها

موضوع برنامه	زمان
۱. مشکلات فوتبال بانوان	۱۴ مرداد ۱۳۹۲
۲. ناهنجاری‌های فرهنگی و خشونت در فوتبال	۱۶ آبان ۱۳۹۰
۳. خشونت تماشاگران در ورزشگاه و تخریب آن	۶ اردیبهشت ۱۳۹۵

این پژوهش با استفاده از دیدگاه‌ها و شیوه‌های تحلیلی معروف‌ترین تحلیلگران انتقادی گفتمان یعنی ون‌دایک، فرکلاف، لاکلا و موفه سامان یافته است. متغیرها و مقوله‌های مورد استفاده برای تحلیل انتقادی گفتمان برنامه تلویزیونی «نود» عبارت‌اند از:

جدول ۲. متغیرها و مقوله‌های مورد استفاده برای تحلیل انتقادی

گفتمان برنامه تلویزیونی «نود»

واژگانی که یک گوینده یا نویسنده به کار می‌برد، به طور دقیق با قدرت، موقعیت سیاسی، اجتماعی و اخلاقی یا به عبارت بهتر، با وزن اجتماعی او سنجیده می‌شود. اینکه فرد چه واژه یا کلمه‌ای را برای بیان مقصود خود برمی‌گزیند تا حدود بسیاری به موقعیت شخصی، اجتماعی و سیاسی او بستگی دارد.	واژگان	وزن دایرک
گزاره‌های اصلی یا جملات کلیدی، جان‌مایه‌های متن هستند و مواضع گوینده یا نویسنده را به طور صریح یا ضمنی، درباره موضوع بیان می‌کنند.	گزاره‌های اصلی	
استعاره یکی از راه‌های انتقال معناست. در استعاره، رابطه میان چیزها از راه قیاس مطرح می‌شود.	استعاره	
در نشانه‌ای که کارکرد کنایه‌ای دارد نیز مانند استعاره، دال به یک چیز اشاره می‌کند اما از طریق دالی دیگر می‌دانیم که آن دال در واقع، به چیزی کاملاً متفاوت و متضاد دلالت دارد.	کنایه	
نقل نوشتار با گفتار شخص حقیقی یا حقوقی به صورت مستقیم یا غیرمستقیم به منظور مستند ساختن متن و مجاب کردن مخاطب.	نقل قول	
هر متنی از چشم‌انداز و منظری خاص سخن می‌گوید؛ چشم‌اندازهایی مانند دموکرات، آزادی‌خواه، اومانیزم و ... در متن می‌توان دریافت که نویسنده از چه منظری به قضایا می‌نگرد.	چشم‌انداز (منظر)	
مفروضات ذهنی که مسلم فرض می‌شود و بر قضاوت یا داوری فرد و تعریف و مفهوم‌سازی او از واقعیت تأثیر می‌گذارد (مه‌دی‌زاده، ۱۳۸۳).	پیش‌فرض‌ها	
مقصود از اپیزود معنایی این است که متن چه درکی از جهان به دست می‌دهد (عقاید و دانش‌هایی که در متن نشان داده شده، چه هستند).	اپیزود معنایی	
گفتمان‌هایی که گفتمان خاصی را شکل می‌دهند و نظامی که گفتمان را در نقطه زمانی معینی تعریف و مرزبندی می‌کند (فرکلاف، ترجمه شایسته‌پیران و همکاران، ۱۳۷۹). نظم گفتمانی مجموع تمام ژانرها و گفتمان‌هایی است که در یک قلمرو مشخص اجتماعی به کار گرفته شده است.	نظم گفتمانی	فرکلاف

ادامه جدول ۲

<p>مفصل‌بندی عبارت است از تلفیقی از عناصری که با قرار گرفتن در مجموعه جدید، هویتی تازه پیدا می‌کنند. به بیان دیگر، مفصل‌بندی‌ها عبارت‌اند از مداخلات تصادفی در یک حوزه تصمیم‌ناپذیر (مه‌دیزاده، ۱۳۹۴: ۱۱۸).</p>	<p>مفصل‌بندی</p>	<p>لاکلا و موفه</p>
<p>به شخص، نماد، یا مفهومی که سایر دال‌ها حول محور آن جمع و مفصل‌بندی می‌شوند، «دال مرکزی» می‌گویند.</p>	<p>دال مرکزی</p>	
<p>دال‌ها و عناصری که درون یک گفتمان مفصل‌بندی شده‌اند و به‌طور موقت به هویت و معنایی دست یافته‌اند. این معانی و هویت‌ها کاملاً تثبیت شده نیستند و امکان تغییر آنها از طریق مفصل‌بندی‌های تازه وجود دارد (مه‌دیزاده، ۱۳۹۴: ۱۱۸).</p>	<p>دال شناور</p>	
<p>عناصر، دال‌هایی هستند که هر گفتمان می‌کوشد به آنها معنا دهد. به عبارت بهتر، عناصر، دال‌های شناوری هستند که در درون یک گفتمان جای نگرفته‌اند. دقایق دال‌هایی‌اند که در درون یک گفتمان و حول دال مرکزی به‌طور موقت و نسبی، تثبیت شده‌اند (مقدمی، ۱۳۹۰: ۱۰۱).</p>	<p>عناصر و دقایق</p>	
<p>نشانه‌هایی که بر سر معنای آن‌ها کشمکش وجود ندارد و یا کمتر درمی‌گیرد و معنای مورد توافقی دارند (مه‌دیزاده، ۱۳۹۴: ۱۱۸). انسداد یا توقف نیز همان تثبیت معنای نشانه‌هاست (مقدمی، ۱۳۹۰: ۱۰۱).</p>	<p>نشانه تثبیت‌شده (هژمونیک) // انسداد یا توقف</p>	
<p>هویت یک گفتمان از طریق رابطه‌ای که میان عناصر گوناگون به وجود می‌آید، شکل می‌گیرد. در این فرایند، عناصر هویت فردی خود را فرومی‌گذارند تا به‌مثابه کلیتی از یک ساختار به حساب آیند (تاجیک، ۱۳۸۳: ۴۶).</p>	<p>هویت</p>	

یافته‌های پژوهش

مهم‌ترین یافته‌های پژوهش در ادامه ارائه شده است.

جدول ۳. برنامه نخست

زمان: ۱۴ مرداد ۱۳۹۲	۱
موضوع: مشکلات فوتبال بانوان نوع خشونت: خشونت نمادین نوع رویداد ارتباطی: مصاحبه تلفنی و مناظره	
فعلان این رویداد - کنش و نسبت میان آنها عبارت‌اند از: ➤ مجری (فردوسی‌پور) ➤ بازیکنان تیم ملی بانوان (اردلان، کریمی، غلامی، صدقیانی) ➤ نایب‌رئیس فدراسیون فوتبال (فریده شجاعی) ➤ سرپرست تیم ملی بانوان ایران (پورلاهیجی) ➤ سرمربی تیم ملی فوتسال بانوان (شهرزاد مظفر)	۲

✓ **واژگان منفی:** بی‌مهری / بی‌احترامی / نگاه تبعیض‌آمیز / دختر تنها / در شأن نبودن / دروغ‌گو / کذب محض / رفتار بد / سوءتفاهم / عصبانیت / آواره / مشکلات سخت / بندگان خدا

مثبت: ندارد

✓ **گزاره‌های اصلی:** ما در آنجا با مهری مواجه شدیم / ما چیز زیادی از فدراسیون نمی‌خواهیم و فقط حقم را از آنها طلب می‌کنیم / فقط به آنها می‌گوییم که به ما نیز مانند آقایان باید توجه شود / آنها هیچ حمایت نمی‌شوند و پشتیبان ندارند / برنامه نود اگر می‌خواهد کمکی کند، بهتر است بیاید تبعیض را از بین ببرد / از شما انتظار داریم تا از فوتبال بانوان حمایت کنید / ما روی سخنان بیشتر معطوف به نگاه تبعیض‌آمیزی است که به این قشر از ورزشکاران می‌شود.

✓ **کنایه:** دلشان پر است / یک‌طرفه به قاضی نروید.

✓ **استعاره:** در این برنامه از استعاره معناداری استفاده نشده است.

تحلیل انتقادی گفتمان برنامه تلویزیونی نود (۹۰) در باب خشونت فوتبال ❖ ۱۵۳

✓ **منظر:** در این مصاحبه‌ها، بازیکنان از منظر مخالف سرسخت مناسبات موجود در فوتبال، به پیامدهای نگران‌کننده و دهشتناک آن برای فوتبال بانوان اشاره می‌کنند که سلطه نمادین مردان باعث ایجاد مشکلاتی برای آنها شده است. مجری در این برنامه به میانجی‌گری می‌پردازد و ضمن همسویی با بازیکنان و طرح مشکلات آنها، نایب‌رئیس فدراسیون فوتبال را به چالش می‌کشد. او نحوه رفتار با این بازیکنان را جویا می‌شود و از واکنش کلامی نایب‌رئیس که گفته بود «فردوسی‌پور می‌خواهد گردن ما را بشکند» گله می‌کند. پورلاهیچی سرپرست تیم ملی بانوان ایران در این گفت‌وگو از منظری دوگانه به این رویداد می‌پردازد؛ از یک منظر، به واسطه سمت خود در سازمان فوتبال، به پاک‌سازی اتهامات علیه فدراسیون فوتبال می‌پردازد و از منظر دیگر، به واسطه زن بودن خود، با جمله «برنامه نود اگر می‌خواهد کمکی بکند بهتر است بیاید این تبعیض را از بین ببرد»، ضمن انتقاد از توجه صرف به فوتبال آقایان، از برنامه نود درخواست می‌کند که به فوتبال بانوان توجه بیشتری نشان دهد.

✓ **نقل قول:** در این برنامه هیچ‌گونه نقل قولی وجود نداشت.

✓ **پیش فرض:** در گفتمان این برنامه پیش‌فرض‌های زیر را می‌توان از لابه‌لای گفت‌وگوها تفسیر کرد:

- ✓ **پیش فرض ۱:** سلطه مردانه در فوتبال باعث تقسیم نابرابر منابع بین زنان و مردان می‌شود.
- ✓ **پیش فرض ۲:** خشونت نمادین از طریق دسترسی محدود زنان به منابع جلوه می‌کند.
- **مفصل بندی:** در این برنامه، مفصل‌بندی به صورتی که بتوان از کنار هم قرار دادن عناصر، هویتی جدید ایجاد کرد خلق نشده است.
- **گفتمان:** خشونت نمادین / گفتمان غالب مردانه / گفتمان زنانه
- **دال اصلی:** دال اصلی گفتارهای مجری (فردوسی‌پور) و سایر فاعلان شرکت‌کننده، به غیر از خانم شجاعی، نقد گفتمان مسلط مردانه است که در هر قسمت از گفته‌هایشان به نحوی ضمنی و تلویحی سعی در نشان دادن آن دارند.
- **دال شناور:** دال شناوری در گفتارهای فاعلان این گفت‌وگو پیدا نشد.

• هژمونی (انسداد): نشانه تثبیت‌شده‌ای که دو طرف مناظره می‌توانند بر سر آن اتفاق نظر داشته باشند، زیر سلطه بودن بانوان در ورزش است.

• در این برنامه (گفت‌وگو) اپیزودهای معنایی زیر برجسته شده‌اند:

(۱) سلطه جنسیتی

(۲) نقد گفتمان مسلط

جدول ۴. نظم گفتمانی

گزاره‌های بیان شده	گفتمان‌های مطرح شده	فاعلان
- ما روی سخنان بیشتر معطوف به نگاه تبعیض‌آمیز به این قشر از ورزشکاران است. - کاش این بازیکنان به این صورت مظلومانه نمی‌آمدند و نمی‌رفتند.	(گفتمان ضدسلطه مردانه)	فردوسی‌پور
- در شأن فوتبال بانوان نیست. - ما چیز زیادی از فدراسیون نمی‌خواهیم، فقط حقمان را از آنها طلب می‌کنیم. - فقط به آنها می‌گوییم که به ما نیز مانند آقایان باید توجه شود.	(گفتمان ضدسلطه مردانه)	بازیکنان
- باید بگویم که فدراسیون تلاش‌های زیادی می‌کند و این به دلیل نگاه مثبت آقای کفاشیان است. - سعی کردید یک‌طرفه به قاضی بروید و این موفقیت را که حاصل کار یک مجموعه است زیر سؤال ببرید.	(گفتمان نفی وجود سلطه مردانه)	شجاعی
- ما نمی‌گوییم مانند آقایان باشیم، فقط یک‌سوم آقایان به ما برسند. - آنها هیچ‌گونه حمایتی نمی‌شوند و پشتیبان ندارند.	(گفتمان ضدسلطه مردانه)	پورلاهیجی

جدول ۵. برنامه دوم

تاریخ: ۱۶ آبان ۱۳۹۰	۱
موضوع: ناهنجاری‌های فرهنگی و خشونت رویداد ارتباطی: گفت‌وگوی استودیویی، مصاحبه تصویری	
فاعلان این رویداد - کنش و نسبت میان آنها عبارت‌اند از: ➤ عادل فردوسی‌پور: مجری ➤ حمیدرضا صدر: نویسنده و کارشناس فوتبال ➤ امیر حاج‌رضایی: مربی سابق و کارشناس ➤ محمد خاکپور: فوتبالیست سابق و مربی تیم ملی فوتبال امید ایران	۲

✓ **واژگان:** مثبت: تربیت و تعلیم / مسائل فرهنگی / کرامت انسانی / دلسوزی / پیشرفت / وجدان / اخلاق‌مداری / مهربانی / کدخدا منشی / چارچوب‌های فرهنگی / فوتبال پاک / عزم ملی

منفی: فقر فرهنگی / عصیان / نظم‌گریزی / غیراخلاقی / کژی‌ها / پلشتی‌ها / ناهنجاری‌های اخلاقی / قربانی / گناهکار / قربانی / خشونت / تخلف / درگیری / مسائل ضدفرهنگی / نتیجه‌خواهی / تحقیر / تنبیه / اوضاع بد / تخریب چهره / سودجویی / لابی‌گری / ناسزا / بی‌احترامی

✓ **گزاره‌های کلیدی:** تماشاگر عضوی از جامعه ماست، با ورد تماشاگران و عصیان و نظم‌گریزی آنان نیز وارد ورزشگاه می‌شود / تصمیم‌گیرندگان فوتبال ایران با وجود نیت پاک، تدابیری اندیشیده‌اند که در اندازه نیازهای فوتبال نبوده و بازخورد بدی داشته است / متأسفانه یکی از دلایل بروز این اتفاقات، افراط و تفریطی است که در نگاه‌ها وجود دارد / خیلی از باشگاه‌ها مدیریت نمی‌شوند و بازیکنان با کوچک‌ترین اشاره، دست به خشونت می‌زنند / مریبان باید به مسائل فرهنگی و اخلاقی نیز توجه کنند / حلقه مفقوده فوتبال ما تربیت و تعلیم است / متأسفانه امروز واکنش‌ها نسبت به مسائل، بیش از حد افراطی شده است.

✓ **کنایه:** شمشیر روی سر / فوتبال ما فقط نام حرفه‌ای را به دوش می‌کشد.

✓ **استعاره:** حلقه مفقوده / زنجیره به هم پیوسته / جو خوب / آپارتاید

- ✓ **منظر:** تک‌تک شرکت‌کنندگان در این گفت‌وگو، از منظر منتقدانی به وضعیت فوتبال می‌نگرند که معتقدند مسائل پیش‌آمده ممکن است آینده فوتبال را به خطر بیندازد. نگاه‌های آنها در این برنامه، رویکردهای جامعه‌شناسانه، مدیریتی و روان‌شناسانه‌ای است که پیشرفت فوتبال را در گرو توجه به جنبه‌های مثبت و مدیریت صحیح می‌داند. آنان در این برنامه، به دلیل ورزشی بودن، در کسوت آسیب‌شناسان اجتماعی ظاهر می‌شوند که با ارائه پیشنهادها و راهبردهای گوناگون، سعی در ایجاد مسیری برای برون‌رفت از وضعیت نامطلوب فوتبال و حرکت به سمت توسعه آن دارند.
- ✓ **نقل قول:** در این برنامه فاعلان از هیچ‌گونه نقل‌قولی استفاده نکرده‌اند.
- ✓ **پیش فرض:** در گفتمان این برنامه پیش‌فرض‌های زیر را می‌توان از لابه‌لای گفت‌وگوها تفسیر کرد:
- ✓ **پیش فرض ۱:** ناهنجاری‌های اصلی و خشونت‌های موجود در فوتبال ایران به دلیل فقر فرهنگی است.
- ✓ **پیش فرض ۲:** ورزشگاه‌ها و ناهنجاری‌های (خشونت) موجود در آن، بازتابی از شرایط موجود در جامعه‌اند.
- ✓ **پیش فرض ۳:** مدیریت نامطلوب در نهادهای ورزشی از جمله سازمان فوتبال، باشگاه‌ها، ورزشگاه‌ها و... عامل اصلی ایجاد این ناهنجاری‌هاست.
- ✓ **پیش فرض ۴:** بی‌توجهی به بعد آموزشی و فراهم نکردن بسترهای فرهنگی می‌تواند به ایجاد ناهنجاری و خشونت بینجامد.
- ✓ **پیش فرض ۵:** یکی از دلایل نا به سامانی‌های موجود در فوتبال، نگاه‌های افراط و تفریطی تصمیم‌گیران ورزشی است.
- ✓ **پیش فرض ۶:** رسانه‌ها می‌توانند در بازتولید خشونت در جامعه، نقش مهمی را ایفا کنند البته در صورتی که تنها به اتفاقات منفی تکیه کنند.
- ✓ **پیش فرض ۷:** عقلانیت‌ابزاری و نتیجه‌گرا بودن تیم‌ها، باعث ایجاد تک‌بعدی‌نگری و از بین رفتن اخلاق در فوتبال شده و همین امر نیز تمام شدن تحمل و خشونت‌زایی را در پی داشته است.

تحلیل انتقادی گفتمان برنامه تلویزیونی نود (۹۰) در باب خشونت فوتبال ❖ ۱۵۷

- **مفصل بندی:** در این برنامه افراد با استفاده از دال‌های مختلف در یک زنجیره هم‌ارزی، گفتمان خشونت و دلایل بروز آن را مفصل بندی می‌کنند.
  - **گفتمان:** خشونت تنها گفتمانی است که در میان فاعلان شرکت کننده، برجسته شده است و آنان گفتارهای خود را بر محور آن بنا می‌کنند.
  - **دال اصلی:** دال اصلی گفتارهای آقای حاج رضایی فقر فرهنگی است.
  - **دال اصلی گفتمان خشونت مدنظر آقای صدر، ناهنجاری اخلاقی است.**
  - **دال اصلی گفتمان مدنظر آقای خاکپور، خشونت و ناهنجاری اخلاقی است.**
  - **دال اصلی گفتارهای مجری (فردوسی پور) نقد خشونت است، به‌ویژه با نقدی که بر دلایل ایجاد خشونت و عملکرد نهادهای مدیریتی دارد.**
  - **دال شناور (وقته‌ها): حاج رضایی:** نبود آموزش، زیرساخت نامطلوب، چندگانگی تصمیم‌ها، قانون‌گریزی، تبعیض، عملکرد ضعیف رسانه‌ها
  - **صدر:** دخالت مردم، فقر فرهنگی، نتیجه‌گرایی، نبود مسئولیت رسانه‌ای در افراد، بی‌قانونی، افراط
  - **خاکپور:** نبود آموزش، مدیریت ضعیف، نتیجه‌گرایی، عملکرد منفی رسانه‌ها، عمل‌گرا نبودن
  - **فردوسی پور:** افراط، تک‌بعدی‌نگری، قانون‌گریزی، دال نبود ملی‌گرایی
  - **هژمونی (انسداد و توقف):** در این برنامه، تنها نشانه تثبیت شده (انسدادیافته) فرهنگ بود و دال‌هایی که افراد در گفتمان خود به آن می‌پرداختند، به نحوی اشاره به این نشانه تثبیت شده داشت اما در میان فاعلان شرکت کننده نیز نشانه‌های تثبیت شده‌ای به چشم می‌خورد که در ادامه بیان خواهد شد:
  - **قانون:** فردوسی پور، حاج رضایی، صدر
  - **آموزش و عملکرد رسانه‌ها:** حاج رضایی، خاکپور
  - **افراط:** فردوسی پور، صدر
- اپیزودهای معنایی که در این برنامه برجسته شده‌اند، عبارت‌اند از:

۱. اهمیت به گفتمان مدیریتی و توجه به زیرساخت
۲. تثبیت گفتمان فرهنگ به‌عنوان درمان اصلی خشونت و ناهنجاری
۳. نبود اعتدال عقیدتی و لزوم تصویب سیاست‌های ایجابی
۴. عقلانیت ابزاری و ناپدید شدن بعد اخلاق در فوتبال
۵. لزوم توجه به گفتمان‌های آموزشی با هدف تربیت و تعلیم
۶. قانون‌مداری و مبارزه با تبعیض
۷. توجه به محتوا، ساختار و برنامه‌های فرهنگی
۸. نقش مؤثر رسانه‌ها در بازتولید گفتمان خشونت یا جلوگیری از افزایش خشونت

جدول ۶. نظم گفتمانی

گزاره‌های بیان شده	دال‌های مطرح شده	فاعلان
- به تربیت و تعلیم اهمیتی ندادیم. - زیرساخت‌های ما در این زمینه مشکل دارد. - چندگانگی تصمیم‌ها و آرای کمیته انضباطی بارها دیده شده است. - تفاوتی بین تیم‌های در حال صعود و تیم‌های مطرح فوتبال نیست و قانون برای همه یکسان است. - امروز در فوتبال ایران شاهد نوعی آپارتاید هستیم. تصمیم‌های تبعیض‌آمیز، خود مصداقی از بی‌فرهنگی است. - اکنون می‌گوییم زردی برخی از رسانه‌ها به برفقانی نزدیک شده است.	نبود آموزش، زیرساخت نامطلوب، چندگانگی تصمیم‌ها، قانون‌گریزی، تبعیض، عملکرد ضعیف رسانه‌ها	حاج‌رضایی (گفتمان خشونت و فقر فرهنگی)

ادامه جدول ۶

گزاره‌های بیان شده	دال‌های مطرح شده	فاعلان
<p>- ما باید بپذیریم که در این چرخه نقش داریم و این امر، خشونت و بی‌رحمی ما و شما را نشان می‌دهد.</p> <p>- باشگاه‌ها در تله بردو باخت گیر افتاده‌اند.</p> <p>- کسانی که پیوسته در رسانه‌ها حضور دارند و چهره‌شان به شیوه‌های مختلف دیده می‌شود، دارای مسئولیت رسانه‌ای هستند.</p> <p>- ما در ایران قوانین رانندگی و در صف ایستادن را رعایت نمی‌کنیم ولی وقتی به خارج از کشور می‌رویم، همه را رعایت می‌کنیم.</p> <p>- امروز واکنش‌ها نسبت به مسائل بیش از حد افراطی است.</p>	<p>دخالت مردم، فقر فرهنگی، نتیجه‌گرایی، نبود مسئولیت رسانه‌ای در افراد، بی‌قانونی، افراط</p>	<p>صدر (گفتمان خشونت)</p>
<p>- حلقه مفقوده فوتبال ما تربیت و تعلیم است.</p> <p>- مدیران امروز به دنبال نتیجه گرفتن هستند.</p> <p>- رسانه‌ها امروز بیشتر به دنبال مسائل منفی هستند.</p> <p>- ما برای فرهنگ‌سازی فقط حرف زده‌ایم.</p>	<p>نبود آموزش، مدیریت ضعیف، نتیجه‌گرایی، عملکرد منفی رسانه‌ها، عمل‌گرا نبودن</p>	<p>خاکپور (گفتمان خشونت)</p>
<p>- متأسفانه یکی از دلایل بروز این اتفاقات، افراط و تفریطی است که در نگاه‌ها وجود دارد.</p> <p>- انتخاب کردن یک عامل برای این ناهنجاری‌ها امری اشتباه است.</p> <p>- اگر در آن دوره‌ای که بازیکنان بی‌خلاق می‌کردند، مسائل با لابی‌گری حل نمی‌شد، الان این‌گونه رفتارها شکل نمی‌گرفت.</p>	<p>افراط، تک‌بعدی‌نگری، قانون‌گریزی و دال نبود ملی‌گرایی</p>	<p>فردوسی‌پور (گفتمان خشونت)</p>

جدول ۷. برنامه سوم

تاریخ: ۶ اردیبهشت ۱۳۹۵	۱
موضوع: خشونت تماشاگران و تخریب ورزشگاه رویداد ارتباطی: مناظره و مصاحبه تلفنی	
فعلان این رویداد - کنش و نسبت میان آنها عبارت‌اند از: ➤ عادل فردوسی‌پور: مجری ➤ غلام‌رضا بهروان: رئیس سازمان مسابقات ➤ عبدالکاسم طالقانی: رئیس هیئت فوتبال استان خوزستان ➤ اسماعیل ارزانی: فرماندار اهواز	۲

✓ **واژگان منفی:** خونریزی / سوء مدیریت / بی‌تدبیری / اخراج / استعفا / فاجعه / درگیری / کشته / فشار / بازدارنده / آسیب / زخمی / اتفاق ناگوار / دماغ و سرشکسته / مظلوم / اشتباه

مثبت: امنیت / شرایط ایمنی / مسئولیت

✓ **گزاره‌های کلیدی:** در همه جای دنیا اگر سوء مدیریت و بی‌تدبیری صورت می‌گرفت، چند نفر اخراج می‌شدند و چند نفر استعفا می‌دادند/ مگر می‌شود چنین فاجعه‌ای رخ دهد و هیچ اتفاقی نیفتد/ باید از مردم عذرخواهی کرد/ اگر سنگ به سر یا گیج گاه آنها اصابت می‌کرد، می‌توانست فاجعه‌ای را رقم بزند/ سنگ خوردن این بازیکنان نباید توجیه شود/ شما باید مسئله سوء مدیریت را بپذیرید / باید فرهنگ‌سازی شود تا شاهد چنین اتفاقاتی نباشیم.

✓ **کنایه:** حتماً باید کسی کشته شود تا به عمق فاجعه پی ببریم.

✓ **استعاره:** در این گفت‌وگو از استعاره استفاده نشده است.

✓ **نقل قول:** در این برنامه عادل فردوسی‌پور به نقل قول غیرمستقیم از آقای تهامی پرداخت و بیان کرد: «ابراهیم تهامی در این باره بسیار منطقی صحبت کرد و گفت: به نحوه و وضعیت نشستن این تماشاگران نگاه کنید، حالا از بیرون هم سنگ پرتاب کنند». در این نقل قول ما به وضوح شاهد هستیم که فردوسی‌پور، ضمن برتر دانستن

تحلیل انتقادی گفتمان برنامه تلویزیونی نود (۹۰) در باب خشونت فوتبال ❖ ۱۶۱

رفتار آقای تهامی نسبت به آقای طالقانی، به نحوی ضمنی، رفتار او را خارج از عرف و غیرمنطقی می‌داند و به این صورت سعی در قبولاندن مشکل آقای طالقانی به وی دارد.

✓ **پیش فرض:** در گفتمان این برنامه، پیش فرض‌های زیر را می‌توان از لابه‌لای گفت‌وگوها تفسیر کرد:

✓ **پیش فرض ۱:** سوءمدیریت در سازمان‌های مختلف ورزشی ایران و جهان همیشه به بروز فاجعه و خشونت می‌انجامد.

پیش فرض ۲: اثر منفی خشونت بیشتر بر روی مردم و ترس آنهاست.

پیش فرض ۳: این قبیل اتفاقات باعث دور شدن مردم از فوتبال و ورزشگاه‌ها می‌شود.

پیش فرض ۴: بی‌توجهی به تماشاگران و بی‌اعتنایی به نیازهایشان باعث بروز اعمال خشونت‌آمیز از جانب آنان می‌شود.

✓ **منظر:** در این گفت‌وگو فاعلان، دلیل رخ دادن این اتفاق و خشونت تماشاگران را از خود سلب می‌کنند و قصد دارند تقصیر را به گردن دیگری بیندازند. مجری نیز در این گفت‌وگو از چشم‌انداز یک انسان هم‌نوع دوست و منتقد وضعیت، به بیان گزاره‌های خود می‌پردازد و در هر قسمت از گفته‌هایش سعی دارد دلیل بروز این اتفاق را جویا شود و به کالبدشکافی آن بپردازد.

• **مفصل بندی:** در این برنامه افراد با استفاده از دال‌های مختلف در یک زنجیره هم‌ارزی، گفتمان خشونت و دلایل بروز آن را مفصل بندی می‌کنند.

• **گفتمان:** خشونت تنها گفتمانی است که در میان فاعلان شرکت‌کننده برجسته شده است.

• **دال اصلی:** دال اصلی گفتارهای مجری (فردوسی‌پور) سوءمدیریت است. او

همچنین به نقد خشونت و عملکرد مدیریتی در ایجاد این پدیده می‌پردازد.

دال اصلی گفتمان خشونت مدنظر آقای ارزانی، فرهنگ و فرهنگ‌سازی است.

دال اصلی گفتمان خشونت مدنظر آقای بهروان، بی‌توجهی مسئولان و لزوم مدیریت

مردمی است که اهمیت کلیدی در انسجام‌دهی و معنابخشی به سایر دال‌های گفتمانی دارد.

- **دال شناور (وقته‌ها):** فردوسی‌پور: بوروکراسی ضعیف، روشن نبودن دلایل، بی‌توجهی به مردم و جان آنها
سهل‌انگاشتن اتفاق، نبود برخورد جدی و نگاه تک‌عاملی به موضوع
بهروان: نبود امنیت، اهمیت ندادن به مردم، قانون‌گریزی
- **هژمونی:** در این برنامه بین فردوسی‌پور و آقای بهروان دال مدیریتی و بی‌توجهی به مردم تنها نشانه‌های تثبیت شده است.
اپیزودهای معنایی که در این برنامه برجسته شده‌اند، عبارت‌اند از:
سوءمدیریت و بی‌تدبیری، بوروکراسی ضعیف و قانون‌گریزی، بی‌توجهی به امنیت و جان تماشاگران، نگاه تک‌بعدی به مسئله، عدم وجود فرهنگ صحیح ورزشی، سهل‌انگاری و سهل‌انگاشتن مسائل.

جدول ۸. نظم گفتمانی

عواملان	دال‌های مطرح شده	گزاره‌های بیان شده
فردوسی‌پور (گفتمان خشونت و نقد آن)	نبود مدیریت صحیح، بوروکراسی ضعیف، روشن نبودن دلایل، بی‌توجهی به مردم و جان آنها، سهل‌انگاشتن اتفاق، نبود برخورد جدی و نگاه تک‌عاملی به موضوع	- شما باید بپذیرید که سوءمدیریت صورت گرفته است. - جان مردم برای هیچ‌کس مهم نیست. - در این میان همه مقصرند از آقای طالبانی گرفته تا شورای تأمین - مگر می‌شود این چنین فاجعه‌ای رخ دهد و هیچ اتفاقی نیفتد. - نامه‌های زیادی زده شده است تا این بازی در غدیر برگزار شود اما شما زبربار نرفتید.
بهروان (گفتمان خشونت و نقد آن)	نبود امنیت، اهمیت ندادن به مردم، قانون‌گریزی	- بحث ما امنیت مسابقه، تیم‌ها و تماشاگران است. - بحث ما جان انسان‌هاست. - با وجود همه فریادهایمان، کسی به حرف ما توجه نکرد.
ارزانی (گفتمان خشونت و نقد آن)	نبود فرهنگ‌سازی	- باید فرهنگ‌سازی شود تا شاهد چنین اتفاقاتی نباشیم.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش پیش‌رو، با هدف تحلیل گفتمان برنامه نود و به‌منظور کشف نظام گفتمانی این برنامه در باب خشونت و نقد آن انجام گرفته است. به همین دلیل سعی شده است تا سه برنامه با محتوای مختلف خشونتی مورد بررسی قرار گیرد.

برنامه اول: خشونت نمادین

در متن این برنامه، ایدئولوژی جنسیتی حامی برتری مردان در یک رویداد گفتمانی، ساختار جنسیت و نهادهای حامی (نهاد ورزش) نابرابری جنسیتی را بازتولید می‌کند و به آن مشروعیت می‌دهد. به همین دلیل، نهاد ورزش و در اینجا، فدراسیون فوتبال و سازمان تربیت بدنی، نقش مهمی در تولید روابط نابرابر جنسیتی و شکل دادن به ساختارهای تبعیض‌آمیز اجتماعی ایفا می‌کنند و این بارها در گزاره‌های بیان شده از جانب فاعلان شرکت‌کننده مختلف مطرح می‌شود. در کل می‌توان گفت که متن در قالب گزاره‌هایی ارزیابانه با نسب دادن مشخصه‌هایی منفی به یک مفهوم خاص (در اینجا فوتبال بانوان) احساس ناخوشایندی در مخاطب برمی‌انگیزد که به ایجاد احساس منفی وی به گوینده و همراه شدن با او منجر می‌شود.

این برنامه به نفی و نقد گفتمان مسلط مردانه حاکم بر فضای ورزش و فوتبال می‌پردازد؛ اما با وجود آنکه به‌طور مستقیم به این امر مبادرت می‌ورزد، گاه گفت‌وگوها و گزاره‌های بیان شده از جانب مجری، تبدیل به موضعی برای خلق ضدگفتمان می‌شود و به بازتولید گفتمان غالب در ورزش می‌پردازد. مجری با استفاده از عبارت «ورزش بانوان» و به کار بردن واژه بانوان به صورت غیرمستقیم، تبدیل به ابزاری برای بازتولید این سلطه و خشونت نمادین علیه بانوان می‌شود. در این برنامه، گفتمان خشونت نمادین در یک رابطه هم‌ارزی با دال اصلی سلطه مردانه در فوتبال مفصل‌بندی می‌شود تا مورد نقد قرار گیرد. نظم گفتمانی برنامه نیز بر محور تنازع گفتمانی بنا نشده بلکه اکثر فاعلان شرکت‌کننده دارای اتفاق نظر هستند و به‌نوعی، به‌نقد سلطه مردانه بر

فوتبال می‌پردازند. با این حال، خانم شجاعی به واسطه جایگاه خود در فدراسیون فوتبال، این اتفاق را نفی و خشونت نمادین را غیرواقعی عنوان می‌کند.

برنامه دوم: خشونت و ناهنجاری فرهنگی

در این برنامه فاعلان شرکت‌کننده، از منظرهای مختلف سعی در خلق گفتمان خشونت مدنظر خود دارند. صورت‌بندی گفتمان مدنظر آنان، دارای دال‌های شناور و وقته‌هایی است که در یک زنجیره هم‌ارزی، گفتمان خشونت (ناهنجاری اخلاقی) را خلق می‌کند. دال‌های شناور این گفتمان در نزد فاعلان شرکت‌کننده مختلف عبارت‌اند از: نبود آموزش، مدیریت ضعیف، نتیجه‌گرایی، عملکرد منفی رسانه‌ها، عمل‌گرا نبودن، دخالت مردم، فقر فرهنگی، نتیجه‌گرایی، نبود مسئولیت رسانه‌ای در افراد، بی‌قانونی، افراط، زیرساخت نامطلوب، چندگانگی تصمیم‌ها، قانون‌گریزی و تبعیض.

فردوسی‌پور معتقد است که نبود اعتدال در نگاه متولیان، باعث به وجود آمدن این وضعیت شده است. در تحلیل گفتمان این برنامه، اپیزودهای مختلفی برجسته شده‌اند که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: اهمیت دادن به گفتمان مدیریتی و توجه به زیرساخت، تثبیت گفتمان فرهنگ به‌عنوان درمان اصلی خشونت و ناهنجاری، نبود اعتدال عقیدتی و لزوم تصویب سیاست‌های ایجابی، عقلانیت ابزاری و ناپدید شدن بعد اخلاق در فوتبال، لزوم توجه به گفتمان‌های آموزشی با هدف تربیت و تعلیم، قانون‌مداری و مبارزه با تبعیض، توجه به محتوا، ساختار و برنامه‌های فرهنگی و همچنین نقش مؤثر رسانه‌ها در بازتولید گفتمان خشونت و یا جلوگیری از افزایش خشونت آن.

خشونت (تماشاگران و تخریب ورزشگاه)

در این گفت‌وگوها نیز نقش فاعلان شرکت‌کننده در معنا بخشیدن به گفتار و رفتار آنان مؤثر است و منظور کلام بدون در نظر گرفتن نقش و موقعیت سوژگی آنان مشخص نمی‌شود. در این بین، دال اصلی گفتمان مدنظر فردوسی‌پور سوءمدیریت است که با دال‌هایی نظیر بوروکراسی ضعیف، روشن نبودن دلایل، بی‌توجهی به مردم و

تحلیل انتقادی گفتمان برنامه تلویزیونی نود (۹۰) در باب خشونت فوتبال ❖ ۱۶۵

جان آنان، سهل‌انگاشتن اتفاق، نبود برخورد جدی و نگاه تک‌عاملی به موضوع، در قالب گفتمان خشونت مفصل‌بندی می‌شود.

در تحلیل گفتمان این برنامه از جانب فاعلان شرکت‌کننده، اپیزودهای مختلفی برجسته شد که مهم‌ترین آنها، سوءمدیریت و بی‌تدبیری، بوروکراسی ضعیف و قانون‌گریزی، بی‌توجهی به امنیت و جان تماشاگران، نگاه تک‌بعدی به مسئله، فقدان فرهنگ صحیح ورزشی و سهل‌انگاری و سهل‌انگاشتن مسائل بود. عادل فردوسی‌پور به‌عنوان برجسته‌ترین مشارکت‌کننده برنامه، دال‌های زیادی را در نقد خشونت و زمینه‌های ایجاد آن مطرح کرد که تمام آنها حول دال اصلی نقد مفصل‌بندی می‌شدند؛ همچنان که در شکل ۱ نشان داده شده است:

درواقع می‌توان گفت که در کانون گفتمانی فردوسی‌پور «نقد» نهفته است. گویی در سپهر تفکر او، نقد به‌سان یک «دال متعالی» و یا یک نقطه ثقل و گره‌ای ایفای نقش می‌کند. درواقع در این زنجیره همه مفاهیم دیگر هویت خویش را در پرتو این دال می‌یابند و همه دقایق گفتمانی برگرد آن سامان داده می‌شوند زیرا همان‌گونه که در بخش روش آورده شد، هویت گفتمان یک هویت رابطه‌ای است. در این نگرش، هویت‌های اجتماعی و سیاسی محصول گفتمان‌ها فرض شده‌اند؛ با توجه به این واقعیت که هر صورت‌بندی اجتماعی، دارای معنی است و از این باب، گفتمان یا گفتمان‌های

تحلیل انتقادی گفتمان برنامه تلویزیونی نود (۹۰) در باب خشونت فوتبال ❖ ۱۶۷

آموزش، عملکرد رسانه‌ها، افراط و مدیریت را نیز بعضی از فاعلان به‌عنوان نشانه انسداد یافته تلقی می‌کنند. با شناخت دال‌های مسبب خشونت می‌توان به پیشگیری از بروز خشونت در ورزش پرداخت که در واقع لزوم برنامه‌سازی مدون با هدف فرهنگ‌سازی در ورزش را می‌طلبد.

درواقع این برنامه با ارائه مسائل غیراخلاقی فوتبال در قالب عقل سلیم رویکردی انتقادی را در پیش می‌گیرد و گاه دست‌به‌نقدهایی سازنده می‌زند؛ زیرا همان‌گونه که ذکر شد، گفتمان، خود را در قالب متن به خواننده می‌نمایاند و به همین دلیل نیز تمام متون تولیدی در این برنامه، بر محور گفتمان اصلی (نقد) است. خاصیت دیالوژیک و گفت‌وگویی که شرط نخست تولید گفتمان است، در این برنامه در قبال متون فرهنگی و ورزشی کشور، گزاره‌ها و احکامی را تولید می‌کند، گزاره‌هایی که به‌صورت ساختارهای نامرئی و ناخودآگاه، در پس‌اندیشه‌های منفرد، نظریه‌ها و سخنان مشارکت‌کنندگان نهفته است و بازگو کردن آنها به خلق فضای دیالکتیکی برنامه می‌انجامد و نظم گفتمانی آن را تولید می‌کند؛ به همین دلیل نیز فضای گفتگویی این برنامه، فضایی برای تولید یک گفتمان است.

در پایان می‌توان گفت که تحلیل گفتمانی نشان می‌دهد برنامه نود علاوه بر تلاش گفتمانی‌اش برای جا انداختن فرهنگ نقد و شناخت دلایل خشونت، می‌تواند به‌نوعی، ارائه‌دهنده ابعاد منفی تجربه خشونت و استیلای گفتمان مردانه در فوتبال ایران باشد. این رویکرد غیربیت‌مدار نیز که مردان را در موضع قدرت در ورزش‌هایی همچون فوتبال قرار می‌دهد، در تاروپود تمام گفتمان‌های جاری و روزمره از جمله در آپاراتوس‌های نهادی مانند صداوسیما ج.ا.ا رسوخ کرده است و جزء باورهای رایج (دکسا) محسوب می‌شود؛ به همین دلیل، برنامه نود به‌مثابه متنی فرهنگی که در چنین بافتی تولید می‌شود، با وجود تلاش‌های بسیار برای دوری گزیدن از این ایدئولوژی تثبیت شده، ناگزیر به بازتولید آن می‌پردازد.

پیشنهادها

- در برنامه‌های ورزشی به کارشناسان زن اجازه داده شود تا در مورد مسائل جزئی ورزش بانوان و مشکلات و خشونت‌هایی که با آن مواجه‌اند گفت‌وگوهای مفصلی انجام دهند و با طرح مسئله، ضمن شناخت مشکلات و ریشه‌های شکل‌گیری آنها به پاسخ صحیح و کاربردی هر یک پردازند. این امر شدنی نیست مگر با تهیه برنامه‌های اختصاصی درباره ورزش بانوان به‌ویژه از جانب خود آنان
- لازم است رسانه‌های ورزشی از جمله شبکه‌های سه و ورزش پیش از برگزاری مسابقات مهم از جمله شهرآوردها و... به اتفاقات ناپسند و عواقب مخرب آن برای تماشاگران، تیم یا فرد خاطی پردازند و با رعایت اعتدال در تحلیل از ایجاد تنش در میان هواداران دو تیم جلوگیری کند.
- پیشنهاد می‌شود که در خلال برنامه‌سازی‌های تلویزیونی به آثار منفی خشونت و به‌ویژه آثار مثبت پرهیز از آن پرداخته شود و تأثیر خشونت بر نگرش و عملکرد سنین حساس از جمله نوجوانان به مخاطبان گوشزد شود.
- رسانه‌ها می‌توانند به عملی ساختن رویارویی مثبت مردم با فرهنگ هواداری کمک کنند، یعنی با مدد گرفتن از ظرفیت‌های خود در داستان‌سازی، داستان‌گویی و... از اتفاقات مثبت هواداری بهره‌برداری کنند و با نشر و بازنشر آن در ژانرها و قالب‌های مختلف؛ برای مثال، در برنامه‌های فرهنگی، کودک و نوجوان، مستندهای ورزشی و... به بازتعریف صحیح از فرهنگ هواداری یاری برسانند.
- پیشنهاد می‌شود که در بعد پژوهشی نیز مطالعاتی در زمینه فرهنگ‌سازی رسانه‌ها در برنامه‌سازی تلویزیونی صورت گیرد تا از منظر صاحب‌نظران، مؤلفه‌ها و استانداردهای مهم در کاهش مسائلی مانند خشونت استخراج شود و بر پایه آن، تمهیدات لازم برای برون‌رفت از این پدیده اتخاذ گردد.

منابع

- آسابرگر، آرتور. (۱۳۷۹). *روش های تحلیل رسانه ها* (ترجمه پرویز اجلالی). تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه ها.
- ابراهیم پور، سجاد. (۱۳۸۸). *مقایسه میزان دستیابی برنامه ورزشی نود به اهداف برنامه از دیدگاه کارشناسان و داوران فوتبال*. پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت ورزشی، دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی دانشگاه گیلان.
- اعظمی چهار برج، حسین. (۱۳۹۱). *درآمدی بر روش شناسی و انواع نقد رأی*. نقد رأی، ۱(۱).
- انصاری، منصور. (۱۳۸۴). *دموکراسی گفت و گویی، امکانات دموکراتیک اندیشه های میخائیل باختین و یورگن هابرماس*. تهران: مرکز. *بوردیو، پیر*. (۱۳۸۷). *درباره تلویزیون و سلطه ژورنالیسم* (ترجمه ناصر فکوهی). تهران: آشیان.
- تاجیک، محمدرضا. (۱۳۸۳). *گفتمان، پاد گفتمان و سیاست*. تهران: مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
- جیولیونوتی، ریچارد. (۱۳۹۱). *نظریه های جامعه شناسی انتقادی در ورزش* (ترجمه افسانه توسلی). تهران: علم.
- چگینی، رعنا. (۱۳۸۸). *بررسی تأثیر برنامه تلویزیونی نود بر جامعه فوتبال کشور از دیدگاه کارشناسان فوتبال و تماشاگران حرفه ای*. پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت رسانه، دانشکده صداوسیما تهران.
- خادمی، علیرضا. (۱۳۸۷). *بررسی جامعه شناسانه خشونت و پرخاشگری تماشاگران در ورزشگاه ها*. بازیابی شده از: <http://www.noormags.com>
- شجیع، رضا. (۱۳۹۲). *جامعه شناسی فوتبال*. تهران: نقد افکار.
- شعیری، حمیدرضا. (۱۳۸۹). *تجزیه و تحلیل نشانه - معناشناسی*. تهران: سمت.
- صفی پور، محمد. (۱۳۹۳). *اخلاق رسانه ای در برنامه نود*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده صداوسیما تهران.

- عبدلی، بهروز. (۱۳۸۴). مبانی روانی اجتماعی در تربیت بدنی و ورزش. تهران: بامداد کتاب.
- فاضلی، نعمت‌الله. (۱۳۸۵). بازنمایی فوتبال یا واقعیت؟ نگاهی به رسانه‌ای شدن فوتبال در ایران. *مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، ۲(۶).
- فرقانی، محمدمهدی. (۱۳۸۲). راه دراز گذار تحول گفتمان توسعه سیاسی در ایران. تهران: فرهنگ و اندیشه.
- فرکلاف، نورمن. (۱۳۷۹). *تحلیل انتقادی گفتمان* (ترجمه فاطمه شایسته‌پیران، شعبان‌علی بهرام‌پور، رضا ذوقدرا مقدم، رامین کریمیان، پیروز ایزدی، محمود نیستانی و محمدجواد غلامرضا کاشی). تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- قاسمی، حمید؛ نوربخش، مهوش؛ سعدی‌پور، اسماعیل و صدیقی، فاطمه. (۱۳۹۱). تحلیل محتوای برنامه تلویزیونی ورزشی نود. *علوم تربیتی و روان‌شناسی*، ۱(۱).
- قاسمی، وحید؛ ذوالکثاف، وحید و نورعلی‌وند، علی. (۱۳۸۸). *جامعه‌شناسی ورزش (وندالیسم و اوباشگری در ورزش فوتبال)*. تهران: جامعه‌شناسان.
- مقدمی، محمدتقی. (۱۳۹۰). نظریه تحلیل گفتمان لاکلا و موفه و نقد آن. *معرفت فرهنگی اجتماعی*، ۲(۶).
- مک‌دانل، دایان. (۱۳۸۰). *مقدمه‌ای بر نظریه‌های گفتمان* (ترجمه حسین‌علی نوذری). تهران: فرهنگ گفتمان.
- مؤذنی، حمید. (۱۳۹۱). *فوتبال و سینما: پاشنه اسفندیار و چشم آشیل مدرنیته*. تهران: قطره.
- مهدیزاده، سیدمحمد. (۱۳۸۳). *بازنمایی ایران در مطبوعات غرب: تحلیل انتقادی گفتمان «نیویورک تایمز»، «گاردین»، «لوموند»، «دی‌ولت»*. پایان‌نامه دکترای علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی تهران.
- مهدیزاده، سیدمحمد. (۱۳۹۴). سکولاریزم و خشونت نمادین در گفتمان تلویزیونی: تحلیل گفتمانی برنامه «پرگار» تلویزیون بی‌بی‌سی فارسی. *مطالعات فرهنگ - ارتباطات*، ۱۶(۳۱).

ون دایک، تئو. (۱۳۸۲). *مطالعاتی در تحلیل گفتمان* (ترجمه پیروز ایزدی و همکاران). تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.

Brill, A.A. (1963). **Why Man Seeks Sport**. North American Review.

Buyukkantarcioglu, N. (1999). **Favouritism in Sport Discourse Hacett epe Universitesi EdebiyatFakultesi Dergisi**, 16 (2), 117-130.

Dellema, N. (2005). **Discourse Analysis of a Football Match Report**: Karens Linguistic, Issues,

<http://www.telus.net/linguisticsissues/football>

Figuroa, E. (1994). **Sociolinguistic Metatheory**, Oxford: Pergamon.

Guerstein, G. (2018). Does Football Fans' Violence Influence Match Attendance? **Handel Wewnętrzny** 2018, 5 (376), 101-111.

Mehler, A. (2006). Political Discourse in Football Coverage – The Cases of Côte d'Ivoire and Ghana. **Giga working Paper**, 27.

Nair, B. (2014). **Examining of Adolescent's Aggressive Behaviours According to Some Variables Master's Thesis**, Cumhuriyet University, Sivas.

Terry, P. C. & Jackson, J. (1985). The Determinants and Control of Violence in Sport. **Journal Quest**, 37, Issue 1.

Zorba, E.; Mutlu, T. & Osman, B. (2017). An Evaluation of Turkish POLICE Officer's View on Violence in Football and Hooliganism, The online. **Journal of Recreation and Sport**, 6, Issue 4.